طراحی فعالیت تلفیقی میان ـ رشته‌ای (اجتماعی و خواندن) برای توسعه درک یکپارچه در کلاسهای چندپایه

◉ دکتر محمود تلخابی[۱] ◉ نادر صفائی‌راد[۲]

چکیده: در آموزش تلفیقی برای خلق فرصت یادگیری میان مفاهیم و موضوعات پیوند معناداری ایجاد می‌شـــود تا یادگیرندگان با رویکرد چندگانه با موضوعات و مفاهیم مواجه شـــوند. هدف این مقاله تلفیق مفاهیم درســـی خواندن و علوم اجتماعی در دوره ابتدایی است تا دانش‌آموزان بتوانند مفاهیم را در ارتباط با یکدیگر و به عنوان یک کل منســـجم و یکپارچه دریابند. ما در زندگی واقعی با مســـائل و موقعیتهایی روبه‌رو می‌شـــویم که حل آنها نیازمند درک یکپارچه علوم گوناگون اســـت و به نظر می‌رسد آموزش تلفیقی به حل این مسائل کمک بسیار خواهد کرد. طراحی فعالیتهای تلفیقی با به‌کارگیری روش کیفی انجام شـــد که در آنها مفاهیم علوم اجتماعی و خواندن ترکیب شده است. این فعالیتها از طریق گروه کانونی اعتباربخشی شدند. گروه کانونی شـــورای مرکزی کشوری راهبران آموزشی بودند که شمار آنان ده نفر بود. نتایج پژوهش نشان داد که با شناســـایی اهداف هر درس و توجه به استانداردهای طراحی فعالیت تلفیقی، می‌توان با کشـــف ارتباطات طولی و عرضی محتواهای آموزشی رشته‌های متفاوت، به طراحی فعالیتهای تلفیقی میـــان مطالعات اجتماعی و خواندن پرداخت. فعالیتهای تلفیقی طراحی شـــده، پیش از اجرا در کلاس درس با نظر کارشناســـان دارای تجارب علمی و عملی تدریس در کلاســـهای چندپایه، اصلاح و بهسازی شـــدند. بنابراین، با ایجاد فرصتهای عملی برای یکپارچه‌ســـازی مفاهیم میان- رشته‌ای، معلمان می‌توانند زمینه یادگیری عمیق، پایدار و مرتبط با زندگی واقعـــی دانش‌آموزان و تجربه یادگیری لذت بخش و زمینه تغییر نگرش در دانش‌آموزان را فراهم ســـازند. از این طریق می‌توان انتظار داشت که مدرسه و یادگیری برای دانش‌آموزان جذاب و برانگیزاننده شود.

کلید واژگان: آموزش تلفیقی، فعالیت یاددهی ـ یادگیری، کلاس چندپایه، مطالعات اجتماعی، خواندن

☑ تاریخ دریافت: ۹۷/۰۳/۱۷ ☑ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۳/۰۹

۱. (نویسنده مسئول) استادیار گروه مدیریت آموزشی دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید چمران. تهران. m.talkhabi@cfu.ac.ir

۲. کارشناس ارشد علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید چمران. تهران. safaeirad2010@yahoo.com

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

مقدمه

تلفیق عبارت اســـت از به هم پیوستن بخشهای مجزا برای ایجاد یک واحد کل که به صورت نظامی یکپارچه عمل کند. در ادبیات برنامه‌ریزی درسی، تلفیق به معنای درهم آمیختن یا درهم تنیدن موضوعات درســـی اســـت که در نظامهای آموزشی ســـنتی به‌طور جداگانه و مجزا از یکدیگر، در برنامه درسی قرار گرفته اســـت (نویدی، ۱۳۹۳). وایت‌هد[1] (۱۹۲۲) اظهار تأسف می‌کند که به دلیل تجمع بی‌هدف دانش انبوه، راکد و بدون اســـتفاده در دانش‌آموزان، تفکر و اندیشـــه‌ها در آنها متوقف شده است (مهرمحمدی و احمدی، ۱۳۸۰). هدفها معمولاً نشـــان دهندهٔ جهت‌گیری اساسی یک برنامه اند و اکنون می‌توان ادعا کرد که هدفهای آموزشـــی اغلب در مسیری متفاوت از زندگی واقعی فراگیران قرار گرفته است. به بیان دیگر اهداف، دانش‌آموزان را برای دنیایی آماده می‌کنند که وجود ندارد یا اینکه آموزشها در یک محیط ساختگی و غیر واقعی اتفاق می‌افتد (تلخابی، ۱۳۸۷). همچنین، مواجه ساختن دانش‌آموزان با فرصتهای یادگیری مجزا، موجب گسســـت نظام شناختی می‌شود و در این حالت، یادگیری سطحی است و پیوند عمیق بین فرایندهای شناختی و مفاهیم ایجاد نشده و برجسته‌ترین پیامد آن ناتوانی در انتقال آموخته‌ها به موقعیت واقعی اســـت (تلخابی، صحافی، قاسمپور و رحمتی، ۱۳۹۵). مسئله اساسی این است که در رویکرد موضوعی، دروس به شیوه‌ای قطعه قطعه و بی‌ربط آموزش داده می‌شوند، تجربه‌ای که شباهتی با زندگی واقعی یادگیرندگان ندارد. برای از میان برداشتن این مشکلات شیوه تلفیقی مطرح شده است که در آن مرزبندیهای صریح میان حوزه‌های دانش کنار گذاشته و فرصتهای یادگیری به شیوه‌ای متفاوت با رویکرد میان- رشته‌ای تنظیم می‌شود (نیلی احمدآبادی، ۱۳۸۷).

از این روســـت که ســـند تحول بنیادین (راهکارهای«۵/۳ -۵/۴ -۵/۷» و به ویـــژه راهکار ۶/۲) برای گذشتن از مشکلات نظام موضوع- محور، بر تقویت و توسعه تعاملات نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی با جامعه و سایر دستگاهها و نهادها از طریق گسترش ساختار تلفیقی و مساله‌ـ محور تأکید کرده است زیرا فراگیران، تشابهات، مفاهیم، اصول و راهبردها را بهتر از حالتی که رشته‌ها به صورت جدا تدریس می‌شوند، یاد می‌گیرند. به همین سبب برونر[2] (۱۹۶۰) نیز تأکید کرده است که تدریس به صورت تلفیقی، انتقال یادگیری را تقویت می‌کند. در تدریس به صورت تلفیقی، فراگیر فرصت می‌یابد مفاهیم آموخته شده را در زمینه‌های گوناگون به کار گیرد. در واقع، یک برنامه تلفیقی ارتباطی معنادار میان جنبه‌های مختلف دیسیپلینها برقرار می‌کند. برنامه درســـی تلفیقی با تأکید بر حوزه‌های گسترده دانش، رویکرد تدریس و یادگیری کل‌گرا را برای فراهم‌ســـازی تجارب مربوط به هم به کار می‌برد. کاربرد این رویکرد به گونه‌ای است که دانش فرد را یکپارچه می‌سازد و فهمی که فرد از این طریق به دست می‌آورد به مراتب عمیق‌تر از فهمی است که هنگام بررسی و مطالعه بخشهای جداگانه و بدون ارتباط به‌دست می‌آورد (اعتمادی‌زاده، نصر و لیاقتدار، ۱۳۸۸).

1. Whitehead
2. Bruner

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

توجه به برنامه درسی تلفیقی منجر می‌شود به: الف) ارتباط آموخته‌های دانش‌آموزان در مدرسه با محیط واقعی و تجربه‌های زندگی خارج از مدرسه آنان، ب) کاهش نرخ ترک تحصیل دانش‌آموزان، ج) رشد روز افزون دانش و اطلاعات، د) انعطاف برنامه زمان‌بندی مدرسه، ه) هماهنگی برنامه‌های درسی با کیفیت یادگیری در محیطهای طبیعی، و) تحقق شـــرایط یادگیری مؤثر فراگیران، ز) پرورش مهارتهای فکری سطح بالا در یادگیرندگان (مهرمحمدی و احمدی، ۱۳۸۰). از این رو، مطالعه حاضر در نظر دارد تا با طراحی و اعتباربخشی فعالیتهای یاددهی- یادگیری تلفیقی ویژه کلاسهای چندپایه، نمونه‌هایی از این فعالیتها را تولید و تجربه اجرای آن را گزارش کند. مساله اصلی این است که چگونه می‌توان فعالیت تلفیقی میان- رشـــته‌ای طراحی کرد و اجرای آنهـــا در کلاس چند پایه، چه رهنمودهایی برای رویکرد آموزش تلفیقی به همراه دارد.

ایـــن مقاله در نظر دارد بـــه طراحی فعالیتهای یاددهی- یادگیری تلفیقـــی میان دروس خواندن و مطالعات اجتماعی برای کلاسهای چندپایه و اعتباربخشی آنها از طریق افراد مجرب و متخصص این حوزه بپردازد. ایده اساسی این است که طراحی فعالیتهای یاددهی- یادگیری تلفیقی، میان دروس یک پایه و همچنین میان دروس پایه‌های مختلف سبب یادگیری عمیق و پایدارتر می‌شود.

سؤالات پژوهش

۱. برای آموزش تلفیقی میان- رشته‌ای خواندن (فارسی) و مطالعات اجتماعی، چه فعالیتهایی را می‌توان تدوین کرد؟

۲. چگونه می‌توان از طریق نظر کارشناسان، فعالیتهای یاددهی- یادگیری را اصلاح و اعتباربخشی کرد؟

۳. اجرای نمونه فعالیت تلفیقی (جهات جغرافیایی) چه ایده‌هایی برای بهسازی فعالیت ارائه می‌کند؟

چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

به اعتقاد مارتین نیپ[1] و همکاران (۱۹۹۵) تلفیق به ترکیب کردن یا مرتبط ساختن امور به طور مفهومی و سازمانی اطلاق می‌شود. از طریق تلفیق تجربیات یادگیری دانش‌آموزان و محتوایی که معلمان ارائه می‌کنند، دانش‌آموزان قادر خواهند بود ارتباطهای میان مجموعه‌های به ظاهر مجزای دانش را درک کنند و از پیچیدگی ذاتی دنیایی که در آن زندگی می‌کنند، بهتر آگاه شوند و از آن قدردانی کنند. به اعتقاد شومیکر[2] (۱۹۹۱) برنامه درسی تلفیقی، آموزشی است که سازمان‌بندی آن با به‌کارگیری خطوط موضوعی متنوع و متفاوت صورت می‌گیرد و از طریق تلفیق موضوعات درسی

1. Martin-Kniep
2. Shoemaker

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

گوناگون در زمینه‌های وسیع‌تر مطالعه، انجام می‌گیرد. به عقیدهٔ دریک و برنز[1] (۲۰۰۴) در ساده‌ترین مفهوم، برنامه درسی تلفیقی برای ایجاد ارتباط است، ارتباط در میان رشته‌های علمی، ارتباط با زندگی واقعی و ارتباطهای مهارت ـ مدار و دانش ـ مدار (دریک و برنز، ۲۰۰۴؛ به نقل از احمدی، ۱۳۹۰). برنامه درسی میان ـ رشته‌ای، یک نظریه دانشی و رویکرد در برنامه درسی است که آگاهانه، روش و سبک خاصی را در بیش از یک رشتهٔ علمی به کار می‌برد تا موضوع، مسئله، مفهوم یا مضمون مورد نظر را از جهات مختلف بررسی کند.

به‌خلاف یک حوزه علمی و رشته‌ای که بر مبنای توصیف یک دانش خاص است، میان ـ رشته‌ای دانش را توصیف نمی‌کند، بلکه بیشتر بر ارتباطات میان رشته‌ها تأکید دارد. برنامه درسی میان ـ رشته‌ای تأکید بر توصیف و شناسایی ارتباط میان رشته‌ها دارد. یک رویکرد کل‌نگر است که به صورت یک سنت در تفکر غربی شناخته شده است و ریشهٔ آن به مثل افلاطونی بر می‌گردد و در پی یکپارچگی یا مثال اعلی در همه چیزهاست. برنامه درسی میان ـ رشته‌ای، با تمرکز بر موضوعات و مسائل و تجربیات زندگی، چشم اندازی متفاوت ایجاد می‌کند (جیکوبز[2]، ۱۹۸۹).

احمدی (۱۳۸۸) در مطالعه خود که تأثیرات میان ـ رشته‌ای را در دو حوزه دانش محتوایی و نگرشها بررسی کرده است، به استفاده از رویکرد تلفیق توصیه و عنوان می‌کند که در رویکرد برنامه درسی میان ـ رشته‌ای، استقلال رشته‌ها از بین رفته و مرزبندیهای رشته‌ای به طور موقت کنار گذاشته می‌شوند. برنامه درسی میان ـ رشته‌ای تأثیری معنادار روی نوشتن و دانش محتوایی دارد. فراگیران در این برنامه، مدت طولانی‌تری در مدرسه می‌مانند، سخت‌تر کار می‌کنند، آموزشگاه را بیشتر دوست دارند و در بحثهای پیچیده‌تری درگیر می‌شوند که متضمن ایجاد ارتباطهایی میان حوزه‌های محتوایی و دنیای واقعی است. مک‌ایور[3] (۱۹۹۰) به نقل از احمدی (۱۳۸۸) چنین مطرح می‌کند که در آموزش تلفیقی نگرش و عادات کاری یادگیرندگان بهبود می‌یابد و زمانی که دانش‌آموزان درگیر برنامه درسی میان ـ رشته‌ای می‌شوند روحیه گروهی و کار مشارکتی آنان پرورش می‌یابد. همچنین، نتایج پژوهش رضوی (۱۳۹۵) نشان داد که اجرای برنامه‌های درسی تلفیقی به دلایلی مانند ویژگیهای روان‌شناختی دانش‌آموزان ابتدایی، نزدیک بودن اهداف کتب و برنامه‌های درسی دوره ابتدایی و عدم گرایش دانش‌آموزان ابتدایی به سمت یک‌رشته خاص، امکان‌پذیر است و به‌کارگیری شیوه تلفیق از دیدگاه معلمان پیامدهایی چون افزایش اعتماد به نفس، رفع مشکلات نظام آموزشی و کاربردی شدن دروس را درپی دارد. بتویی (۱۳۸۳) نیز در پژوهش خود عنوان می‌کند که برنامه درسی تلفیقی سبب افزایش انگیزه معلمان برای تدریس می‌شود. همچنین، جعفری ثانی و قربانی (۱۳۸۷) نشان دادند که تلفیق بر میزان دانش، توانایی درک و کاربرد مطالب درسی و رشد اجتماعی دانش‌آموزان مورد مطالعه تأثیر معناداری دارد.

1. Drake & Burns
2. Jacobs
3. McIver

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

آموزش تلفیقی

ویژگیهای آموزش به شیوه تلفیقی عبارت اند از:

- همراه بودن آموزش با سرگرمی و تفنن
- درگیر شدن همه سطوح یادگیری در فراگیران
- توجه زیاد به علاقه فراگیران
- پرورش اعتماد گروهی
- تسهیل موفقیت فراگیران
- معنادار بودن محتوا و یادگیری
- عدم وجود تهدید
- پرورش نگرش معلمان بر اثر تولید فعالیتهای یادگیری تلفیقی
- ایجاد زمینه‌های یادگیری مادام العمر
- ترغیب و ایجاد یادگیریهای عمیق و پایدار
- کاربردی شدن مهارتهای آموخته شده در فراگیران
- بازیابی سریع‌تر اطلاعات
- توجه به موضوعات از دیدگاههای متفاوت
- ارتقای کیفیت گذران زمان یادگیری (پست[1]،۱۹۹۷؛ به نقل از احمدی، ۱۳۹۰).

ایده آموزش تلفیقی، رهیافتی برای گذر از موانع یادگیری عمیق است. در این شیوه برای خلق فرصت یادگیری میان مفاهیم و موضوعات، پیوند معناداری ایجاد می‌شود تا یادگیرندگان با رویکرد چندگانه با موضوعات و مفاهیم مواجه شوند. این پیوند با طبیعت ذهن و مغز برای یادگیری از چند جهت مناسب به نظر می‌رسد. نخست اینکه هرگاه اطلاعات از مسیرهای چندگانه وارد ذهن و مغز شوند، امکان بازیابی اطلاعات بیشتر است (تاکوهاما- اسپینوزا[2]، ۲۰۱۴؛ ترجمه تلخابی، بزرگی و صحافی ۱۳۹۵). دوم اینکه در این روش به دلیل ماهیت انواع دانشهای متفاوتی که در فرایند یادگیری ارائه می‌شوند، فرایندهای شناختی بیشتری درگیر می‌شوند و این کار به ژرفای یادگیری کمک می‌کند. سوم اینکه در این روش پیوند ذاتی میان حوزه‌های دانشی و کمکی که برای توسعه فهم می‌توانند داشته باشند، آشکار می‌شود. برای مثال، کمکی که علم ریاضی برای توسعه علوم تجربی می‌تواند داشته باشد یا کمکی که علوم شناختی می‌تواند در حل مسائل پیچیده فلسفی ارائه کند. چهارم اینکه آموزش تلفیقی از جهت روش‌شناسی به یادگیرندگان کمک می‌کند تا در جستجوی حقیقت از مسیرهای مجزا و جداگانه فاصله

1. Post
2. Tokuhama-Espinosa

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

بگیرند و امکان خلق روش‌شناسیهای نو برای فهم و حل مسائل را داشته باشند.

به نظر می‌رسد که موضوع تلفیق به شدت وابسته به نگاه روش‌شناسی است. به این معنا که چنانچه به روش‌شناسی اختصاصی علوم و دانشهای گوناگون قائل باشیم- ویژگی که گاهی از آن به عنوان مرز میان علوم یاد می‌شود- در این صورت طرح رویکرد تلفیق با دشواری جدی مواجه خواهد شد. اما اگر موضعی اتخاذ کنیم که در آن تمایز روش‌شناسی مانع تعامل و تلاقی میان موضوعات و دیسیپلینها تلقی نشود، با دو استدلال از رویکرد تلفیق می‌توان پشتیبانی کرد:

استدلال اول آن است که در زندگی واقعی ما با مسائلی مواجه ایم که حل آنها با اتکا به روش‌شناسی اختصاصی قلمروهای علمی امکان‌پذیر نیست و ناگزیر باید به طراحی مطالعات میان- رشته‌ای بپردازیم تا بتوانیم بر آن مسائل فائق آییم.

استدلال دوم این است که مرزهای میان قلمروهای مختلف علمی- آن چنان که در گذشته تصور می‌کردیم- مرزهای ثابت و مشخصی نیستند و یافته‌های علوم و دانشهای دیگر، مسائل و روشهای علم مورد نظر را تحت تأثیر قرار می‌دهند. بنابراین، قلمروهای علمی، نه تنها باید درهای خود را برای ورود روشهای متفاوت بگشایند بلکه در برخورد با مسائل نو نیز باید درها را بگشایند.

■ فرایند اجرای پژوهش

مطالعه عمیق فرایند طراحی و اجرای فعالیتهای تلفیقی این امکان را فراهم می‌سازد تا فرصتهای برنامه درسی رسمی برای طراحی فعالیتهای تلفیقی و شرایط واقعی کلاسهای درس، برای اجرای این نوع فعالیتها بررسی شوند. مقاله حاضر در سه مرحله انجام شده است: در مرحله اول کاوش در برنامه درسی علوم اجتماعی و فارسی برای طراحی فعالیتهای یادگیری بر مبنای اصول برنامه درسی تلفیقی انجام شد. در مرحله دوم، فعالیتهای طراحی شده در اختیار راهبران آموزشی و تربیتی قرار گرفتند تا درباره معیارهای آموزش تلفیقی به داوری بپردازند. در مرحله پایانی پژوهش، یکی از فعالیتهای طراحی شده در کلاس درس واقعی اجرا و فیلم تدریس و کاربرگهای یادگیری دانش‌آموزان مورد تحلیل قرار گرفت.

در گام اول پژوهش بر اساس چارچوبی خاص، فعالیتهای یاددهی-یادگیری تلفیقی چندپایه در دو حوزه خواندن و مطالعات اجتماعی تولید و تدوین شدند. در گام دوم فعالیتهای طراحی شده را راهبران آموزشی و تربیتی شهرستانهای استان تهران اعتباربخشی کردند. در گام سوم، به تحلیل فیلم و تولیدات یادگیری دانش‌آموزان در فرایند اجرای فعالیت پرداختیم.

گردآوری اطلاعات در سه مرحله انجام شد.

- **مرحله اول:** مفاهیم از طریق تحلیل محتوای کتب درسی انتخاب شدند. در این بخش ابتدا بر اساس اهداف و فهرست موضوعات کتب و دروس مطالعات اجتماعی و فارسی(خواندن) عناوین و موضوعات بسیاری شناسایی و مطالعه شدند. سپس به ارتباط موضوعات شناسایی شده با یکدیگر

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

پرداخته شـــد. در پایان، از میان موضوعات متعدد، فعالیتهایی که مرتبط‌تر بودند و تلفیق‌پذیری بهتری با هم داشتند، شناسایی و در قالب مشخص شده‌ای طراحی، اصلاح و مناسب‌سازی شدند.

- **مرحله دوم:** اعتباربخشـــی فعالیتها. برای اعتباربخشی فعالیتهای طراحی شده، ابتدا معیارهای ارزیابـــی مبتنی بر اصول و اســـتانداردهای طراحی فعالیتهای تلفیقی در جلســـه‌ای به راهبران آموزشی معرفی شد، سپس ضمن تشریح و توضیح تک‌تک فعالیتها و پاسخ به سؤالات، فرصتی در اختیار آنان قرار داده شد تا بر اساس معیارهای مورد نظر با دقت به ارزیابی فعالیتها بپردازند. سپس، نظرات تک‌تک راهبران، تجزیه و تحلیل و بر اساس نظرات مشترک مقوله‌بندی شدند.
- **مرحله سوم:** با بهره‌گیری از روش فیلم‌برداری، مشاهده و ثبت مستندات یادگیری تولید شده از سوی دانش‌آموزان، داده‌های مورد نیاز گردآوری شدند. در این بخش، بعد از اجرای نمونه فعالیت تلفیقی طراحی شـــده به تحلیل و تفسیر مشـــاهدات، یافته‌ها و مستندات تولیدی دانش‌آموزان پرداخته شد.

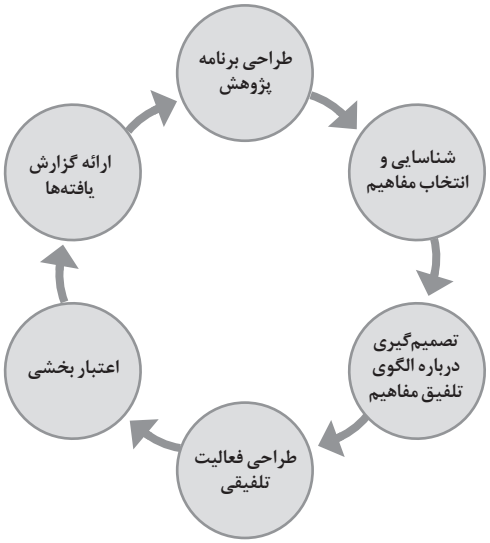

شکل ۱. مراحل انجام پژوهش

یافته‌های پژوهش: طراحی فعالیتهای تلفیقی

در پاسخ به سؤال اول که برای آموزش تلفیقی میان- رشته‌ای دروس خواندن (فارسی) و مطالعات اجتماعی، کدام فعالیتهای یاددهی-یادگیری را می‌توان طراحی و ارائه کرد؟ اصول، معیارها و استانداردهای طراحی فعالیتهای تلفیقی برگرفته از پژوهش تلخابی (۱۳۹۷) مبنایی برای تدوین فعالیتها و داوری آنها از سوی راهبران آموزشی و تربیتی قرار گرفت. این معیارها عبارت بودند از:

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

- برقراری ارتباط منطقی میان حوزه‌های یادگیری در یک پایه
- برقراری ارتباط میان یک حوزهٔ یادگیری در پایه‌های مختلف
- برقراری ارتباط و پیوند میان حداقل دو مفهوم یا مادهٔ درسی
- پرداختن به یک مفهوم آموزشی از منظر حوزه‌های مختلف
- پرداختن به مفاهیم مشترک ماده‌های درسی متفاوت
- مرتبط بودن فعالیت به زندگی و تجارب واقعی دانش‌آموزان
- همسو، سازگار و مناسب بودن سنجش یادگیری با ماهیت فعالیتهای تلفیقی
- توجه به ایجاد و پرورش ارتباط منطقی میان دانش، مهارت و نگرش در دانش‌آموزان
- فراهم‌سازی فرصت برای کسب و پرورش مهارتهای میان -رشته‌ای
- توجه به عملی و اجرایی بودن فعالیت در کلاسهای چند پایه

برای طراحی فعالیتهای تلفیقی ابتدا فهرست موضوعات کتابهای مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی شامل پایه‌های چهارم، پنجم و ششم مورد بررسی قرار گرفتند و ده عنوان از این سه کتاب مطالعات اجتماعی که قابلیت تلفیق با خواندن را داشتند، شناسایی و بررسی شدند. سپس، پنج عنوان که قابلیت تلفیق‌پذیری بهتری با خواندن داشتند، انتخاب شدند.

جدول ۱. عناوین و خلاصه پنج فعالیت طراحی شده در یک نگاه

ردیف	فعالیت	خلاصه فعالیت
۱	جهات جغرافیایی	ابتدا متنی خواندنی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد تا به صورت انفرادی مطالعه کنند. سپس از آنها خواسته می‌شود در قسمتهای خواسته شده نظر خود را یادداشت کنند. در ادامه آنها به بیرون از کلاس هدایت می‌شوند و با کشیدن دایره‌ای که نشان از محدودهٔ محل زندگی آنهاست و با مشارکت دانش‌آموزان همهٔ جهات را مشخص و یاد می‌گیرند. درپایان در کاربرگها با واژگان جهات یاد گرفته شده، یک شعر، طنز، داستان کوتاه و... ساخته می‌شود و دسته جمعی آن را می‌خوانند.
۲	برنامهٔ روزانه متعادل	دانش‌آموزان با مفهوم برنامه‌ریزی و مزایای داشتن آن آشنا می‌شوند، چند برنامه روزانه را ملاحظه و نقاط قوت و ضعف آن را بررسی می‌کنند، در ادامه یک برنامه استاندارد قابل اجرا را به نگارش در می‌آورند، سپس گزارشی از عملکرد خود در یک روز با برنامه و بدون برنامه را می‌نویسند.
۳	بانک	دانش‌آموزان در یک اردوی علمی، ضمن هماهنگی با یک بانک، با مفاهیم و کارکردهای بانک، شناخت بانکها از روی آرم آنها، مهارت کار با دستگاه خودپرداز، دستگاه کارتخوان، کارت بانکی، رمزهای کارتها و وظایف بانک آشنا می‌شوند و گزارشی را در این زمینه تنظیم و کاربرگها را تکمیل می‌کنند.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

جدول ۱. (ادامه)

ردیف	فعالیت	خلاصه فعالیت
۴	**مهارت زندگی (تصمیم‌گیری)**	دانش‌آموزان ابتدا داستانی را می‌شنوند، سپس به ارائه نظر می‌پردازند و با ساخت یک ساعت شنی، ارتباط آن را با مهارت تصمیم‌گیری درمی‌یابند. در ادامه آموزگار داستانی را که پر از انتخاب و تصمیمهای مهم است تعریف می‌کند و هنگام گرفتن تصمیم، دانش‌آموزان آن را یادداشت و در پایان تک‌تک تصمیمها مورد بررسی قرار می‌گیرند و کاربرگها تکمیل می‌شوند.
۵	**نحوهٔ اداره کشور**	دانش‌آموزان ضمن شـــناخت انواعی از حکومتها، درباره نحوه اداره کشـــورها، با خلاقیت خود الگویی را برای حکومتهای فرضی طراحی می‌کنند، پس از آن نقاط قوت و ضعف آنها را بررســـی و تحلیل و جدول طراحی شـــده را کامل می‌کنند. سپس، قوانینی را به کمک دوستان خود برای کلاس، مدرسه و محله می‌نویسند و در پایان، نامه‌ای هم به دانش‌آموزان می‌نویسند.

در طراحی فعالیتها تلاش شده است همهٔ اصول و معیارها مورد توجه قرار گیرند. اصلاح فعالیتهای طراحی شده طی جلساتی متعدد میان پژوهشگران انجام گرفت و سبب شد فعالیتها، جذاب و بر اساس تلفیق حوزه‌های دوگانه، متناسب با سطح یادگیری دانش‌آموزان دوره دوم ابتدایی چند پایه تدوین شوند.

در مرحله دوم، این اصول و استانداردها، در قالب فرم، به صورت سؤالی درآمدند و در اختیار راهبران آموزشی و تربیتی و کارشناسان قرار گرفتند تا به اعتباربخشی فعالیتها بپردازند.

در این پژوهش، الگوی میان- رشته‌ای، مبنای طراحی فعالیتهای یاددهی-یادگیری تلفیقی با محوریت خواندن و مطالعات اجتماعی قرار گرفته است.

در نخستین گام به شناسایی و انتخاب عناوین حوزه‌های محتوایی مطالعات اجتماعی و خواندن پرداختیم. پنج موضوع انتخاب شد و چارچوب مختص این فعالیتها، بر مبنای تلفیق ایده‌ها و نقاط مشترک میان این دو ماده درسی، طراحی و تدوین شد. در طراحی فعالیتها تلاش شد که همهٔ اصول و معیارهای مورد توجه قرار گیرند. پس از طراحی اولیه، برای بهسازی فعالیتها، چندین بار در جلسات مشترک اصلاحاتی روی فعالیتها انجام دادیم. از جمله نظرات اصلاحی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- کم‌رنگ بودن حوزه خواندن و تأکید بر ارائه فعالیتی که پرداختن به این حوزه را تقویت کند. برای این منظور، متن خلاقانهٔ مرتبط با جهات جغرافیایی، درقالب کاربرگ یک تهیه و جهت خواندن و مطالعه انفرادی در اختیار دانش‌آموزان قرار داده شد.
- ارتباط اندک فعالیت جهات جغرافیایی با زندگی و تجارب بومی و محلی دانش‌آموزان روستایی. برای این منظور، با کشیدن دایره‌ای در وسط حیاط مدرسه، مفهوم آموزشی در داخل دایره‌ای که به عنوان موقعیتی از کل روستا در نظر گرفته شده بود، طراحی شد.
- روش شـــروع فعالیت برنامه روزانه متعادل مورد نقد قرار گرفت و پیشنهاد شد که دانش‌آموزان با داستان، متن خوانداری و... یا به طور واقعی در یک موقعیت مساله‌ای قرار بگیرند تا خودشان به این تشخیص برسند که داشتن برنامه چه مزایا و نقاط قوتی دارد و به لزوم برنامه پی ببرند.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

بهســـازی دیگری که پس از تألیف فعالیت «مهارت در تصمیم‌گیری» اتفاق افتاد، نیاز به اضافه کردن تمرینی عملی برای تصمیم‌گیری بود تا دانش‌آموزان عملاً درگیر شـــوند. برای این منظور تمرینی تدارک دیده شد که درآن از دانش‌آموزان خواسته می‌شد تا به دوستی که در شهر زندگی می‌کند کمک کنند تا بتواند یک حیوان (اهلی و وحشی) در خانه خود نگهداری کند. کدام یک از این حیوانات (ده نمونه حیوان انواع گوناگون اهلی و وحشـــی) مناسب‌تر است؟ چرا؟ (توجه به ویژگیهای حیوانات برای تصمیم‌گیری مهم است).

اعتباربخشی فعالیتهای یاددهی-یادگیری

در جدول ۲ براساس معیارهای دهگانه، نتیجه ارزیابی گروه کانونی از فعالیتهای طراحی شده آمده است.

جدول ۲. رتبه‌بندی بر اساس معیارها

ردیف	سنجه	درصد پاسخها	رتبه
۱	مرتبط بودن فعالیت به زندگی و تجارب واقعی دانش‌آموزان	٪۹۵	۱
۲	برقراری ارتباط و پیوند میان حداقل دو مفهوم یا مادۀ درسی	٪۹۳/۳۳	۲
۳	برقراری ارتباط منطقی میان حوزه‌های یادگیری در یک پایه	٪۹۲/۳۳	۳
۴	فراهم سازی فرصت برای کسب و پرورش مهارتهای میان- رشته‌ای	٪۹۱/۶۶	۴
۵	پرداختن به یک مفهوم آموزشی از منظر حوزه‌های متفاوت	٪۹۱/۳۳	۵
۶	میزان عملی و اجرایی بودن فعالیت در کلاسهای چند پایه	٪۹۰/۳۳	۶
۷	همسو، سازگار و مناسب بودن سنجش یادگیری با ماهیت فعالیتهای تلفیقی	٪۹۰	۷
۸	توجه به ایجاد و پرورش ارتباط منطقی میان دانش، مهارت و نگرش در دانش‌آموزان	٪۸۹/۳۳	۸
۹	پرداختن به مفاهیم مشترک ماده‌های درسی متفاوت	٪۸۷/۶۶	۹
۱۰	برقراری ارتباط میان یک حوزۀ یادگیری در پایه‌های مختلف	٪۸۶	۱۰
	میانگین	٪۹۱/۶۶	

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

همان‌گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد کارشناسان، فعالیتهای طراحی شده را با میانگین ۹۱/۵ درصد همسو با معیارهای دهگانه ارزیابی کرده‌اند. درواقع، آنها ضمن تأیید همه فعالیتهای طراحی شده، در مجموع آنها را با معیارهایی که در طراحی فعالیتها مدنظر قرار گرفته شده بود، همسو دانسته و اعلام موافقت کرده‌اند. در جدول ۳ نکات کلیدی پیشنهادهای اصلاحی اعضای گروه کانونی آمده است.

جدول ۳. ویژگیها و پیشنهادهای اصلاحی اعضای گروه کانونی

ردیف	فعالیت	تحلیل و تفسیر و پیشنهادات اصلاحی مشارکت کنندگان در ارزیابی فعالیتها
۱	جهات جغرافیایی	۱. امکان برقراری ارتباط با سایر حوزه‌ها همانند هدیه‌های آسمان (جهت قبله) ۲. توجه به ارتباط طولی ماده‌های درسی برای مناسب‌سازی فعالیت برای کلاسهای چند پایه ۳. طراحی ابزارهایی ویژه برای سنجش یادگیری در این فعالیت
۲	برنامه روزانه متعادل	۱. طراحی عنوان زیبا، گامهای اجرایی مناسب، جامع و ملموس، جذابیت، قابلیت درک، چشمگیر بودن، نگاه چندوجهی به موضوعات گوناگون از ویژگیهای این فعالیت تشخیص داده شده است. ۲. در این فعالیت میان دو حوزه خواندن و مطالعات تلفیق ایجاد شـــده و به تجارب واقعی زندگی دانش‌آموزان عمیقاً ارتباط پیدا کرده است. ۳. ارزشـــیابی و ســـنجش این فعالیت نیز دقیقاً با فعالیتهای تلفیقی همسو و مناسب است و قابلیت اجرایی شدن در کلاسهای چندپایه را دارد. ۴. با اجرای این فعالیت، دانش، مهارت و نگرش دانش‌آموزان، پرورش پیدا می‌کند و به مفاهیم مشترک دروس توجه می‌شود. ۵. این فعالیت قابلیت تلفیق شدن با دروسی چون هدیه‌های آسمان، قرآن، تفکر و پژوهش، علوم تجربی(مفهوم شب و روز)، ریاضی (ساعت و دایره) را دارد.
۳	بانک	۱. دانش‌آموزان با انجام دادن این فعالیت خواهند توانســـت مهارتهای میان - رشـــته‌ای خود را تقویت کنند و علوم گوناگون را به عنوان یک کل واحد یاد بگیرند. ۲. در این فعالیت می‌توان برای دانش‌آموزان پایه‌های مختلف تکالیفی با درجه دشواری متفاوت در نظر گرفت. ۳. حضور در بانک و انجام دادن فعالیتهای عملی پیش‌بینی شده در متن فعالیت، مهارت دانش‌آموزان را در زمینه کار با دستگاه خودپرداز و انجام دادن امورات بانکی ارتقا می‌بخشد و نگرش آنان را بهتر می‌کند. ۴. در کل این فعالیت در کلاسهای چندپایه قابل اجراست.
۴	مهارت در تصمیم‌گیری	۱. این فعالیت از نظر اهمیت موضوع تصمیم‌گیری نقشی بسزا در زندگی حال و آینده دانش‌آموزان خواهد داشت. ۲. این فعالیت در اتخاذ تصمیمات مناسب، رفع چالشها و برنامه‌ریزی برای آینده دانش‌آموزان مؤثر واقع خواهد شد. ۳. کاربرگهای فعالیت را اغلب راهبران، جالب و برانگیزاننده تشخیص دادند. ۴. واژه‌های استفاده شده در کاربرگ دو برای دانش‌آموزان سنگین است. ۵. پیشنهاد می‌شود انواع تصمیم‌گیری در دو سطح منطقی و غیر منطقی خلاصه شود. ۶. این فعالیت قابلیت تلفیق شدن با فارسی ششم درس ۱۲ «دوستی و مشاوره»، هدیه‌های آسمان موضوع پیامبران و امامان به عنوان بهترین راهنمایان را دارد. ۷. موقعیت مسئله را به گونه‌ای طراحی کنید تا دانش‌آموز خود را در آن موقعیت تصور کند و بعد از او بخواهید بگوید که چه تصمیمی خواهد گرفت؟ و تصمیم خود را با دلیل بنویسد.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

جدول ۳. (ادامه)

ردیف	فعالیت	تحلیل و تفسیر و پیشنهادات اصلاحی مشارکت کنندگان در ارزیابی فعالیتها
۵	نحوه اداره کشور	**۱.** از نقاط قوت این فعالیت تأکید بر کار گروهی، پرورش خلاقیت و تخیل و آشنایی با قوانین جامعه است. **۲.** در این فعالیت به یک مفهوم از منظر حوزه‌های گوناگون پرداخته شده است. **۳.** نوع سنجش با ماهیت تلفیق مناسب است. **۴.** این فعالیت در برقراری ارتباط طولی میان سه پایه، فراهم‌سازی فرصت پرورش مهارتهای میان ـ رشته‌ای، ارتباط با زندگی واقعی دانش‌آموزان و عملی و اجرایی بودن آن نیازمند اصلاح است، مانند: - اختصاص دادن زمان بیشتر برای آشنایی دانش‌آموزان با انواع حکومتها - نمایش فیلمهای مرتبط و مقایسه حکومتها. - تلفیق با دروس فارسی چهارم درس آرش کمانگیر یا فارسی ششم و دوم، ایران زیبا و هدیه‌های پنجم درس ۱۴ - توضیح برخی مفاهیم و پیش نیازها قبل از شروع تدریس **۵.** زمان اجرای این فعالیت ناکافی است و برای پایه‌های چهارم و پنجم ثقیل است. **۶.** این فعالیت از تجارب واقعی و زندگی دانش‌آموزان فاصله دارد. (برای مثال، طراحی شیوه‌ای برای اداره روستای خود).

■ تحلیل تجربه اجرای فعالیت

یکی از فعالیتهای پنجگانه طراحی شده (جهات جغرافیایی) انتخاب و برای اجرا کردن در شرایط واقعی کلاس آماده شده است. این فعالیت در دبستان چندپایه روستایی پویا، شهرستان ملارد اجرا شده است و پس از اجرای تدریس، دانش‌آموزان رضایت خود را از یک روز انجام دادن فعالیت بیان کرده‌اند. برای مثال، یکی از دانش‌آموزان پایه چهارم گفت «آقا خیلی خوش گذشت، ما اصلاً نفهمیدیم کی غروب شد». از اینکه دانش‌آموزان لذت بردند و یک روز به یاد ماندنی را تجربه کردند احساس خوبی به وجود آمده بود. همچنین دانش‌آموزان پایه‌های اول تا سوم کلاس همجوار چندین بار آمدند و پرسیدند «آقا کی به کلاس ما می‌آیید؟». در واقع شور و نشاط، شادابی و جنب و جوش دانش‌آموزان در کلاس تلفیقی، برای دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر نیز جذاب جلوه کرده بود و خواهان حضور معلم تلفیقی در کلاس خود بودند. دانش‌آموزان پایه ششم نیز عنوان می‌کردند که «ما با خواندن و فهمیدن درس جهات جغرافیایی، موقعیت روستا و محله خودمان را بیشتر و بهتر شناختیم»

بررسی فیلم تدریس حاکی از آن است که دانش‌آموزان از اجرای فعالیت و مشارکت با یکدیگر در مدرسه لذت می‌برند و این فضا در معلم نیز اثرگذار و هیجان انگیز است.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

جدول ۴. نمونه‌هایی از تولیدات و نوشته‌های دانش‌آموزان در کاربرگها

ردیف	نمونه فعالیتهای انجام شده	تحلیل و تفسیر
۱	«شمال شرقی عالیه هواش خوب و آفتابیه شمال غربی شهرمه یه تیکه از تو قلبمه جنوب شرقی باغ داره آرم خوش اخلاق داره جنوب غربی آب داره درختای خرما داره این کشور قشنگ ماست خوب خیلی زیباست»	دانش‌آموزان اظهار کردند که توانایی سرودن شعر ندارند، ولی با باور به تواناییهای خود توانستند، شعری را با کلیدواژه‌های جهتهای جغرافیایی بسرایند و در آن قافیه، ردیف و وزن و... مورد انتظار درس فارسی را رعایت و ضمن تلفیق با خواندن، آموخته‌ها را کاربردی و عملیاتی کنند.
۲	«یکی داشت به سمت شمال شرقی می‌رفت که به بوقلمون خورد (برخورد کرد) و بعد بوقلمون افتاده بود دنبالش، می‌خواست بخورتش که از شمال غربی فرار کرد، خورد به سگه که اون هم افتاد دنبالش. آنقدر رفت (فرار کرد) که به جنوب شرقی رسید مامانش گرفتش و گفت کجا میری گفت مامان پشتو نگاه کن مامانش نگاه کرد اون هم فرار کرد به جنوب غربی رفتند.»	نگارش خلاق یکی از اهداف مهم کتاب فارسی است. برای تحقق این هدف، دانش‌آموزان با واژگان ارائه شده به انجام تمریناتی مانند ساخت و تولید طنز، خاطره، شعر، داستان و... می‌پردازند. در این قسمت برای تقویت آموخته‌های دانش‌آموزان با تلفیق درس مطالعات اجتماعی و فارسی، طنز خنده‌دار را که برای خود دانش‌آموزان بسیار جالب بود به نگارش درآوردند.

برخی از دستاوردهای تجربه طراحی و اجرا عبارت اند از:

- در طراحی فعالیتهای تلفیقی، نیاز به شناخت تلفیق، مطالعه و کسب اطلاعات در این زمینه لازم است.
- توجه به اصول، معیارها، استانداردها و اهداف هر حوزهٔ یادگیری بسیار ضروری است.
- ورود به کتابهای درسی ابتدایی و مطالعه و اشراف به عناوین و موضوعات کتابها، بسیار مهم است.
- نقشه‌های مفهومی موضوعات و عناوین میان- رشته‌ای باید ترسیم شوند.
- به ارتباط عرضی ماده‌های درسی در یک پایه باید توجه شود.
- به ارتباط طولی ماده‌های درسی در پایه‌های مختلف باید توجه شود.
- فعالیتهایی طراحی شوند که دانش‌آموزان، مفاهیم را به صورت کلی و یکجا و در ارتباط با هم یاد بگیرند.
- میزها متناسب با رویکرد تدریس تلفیقی چیده شوند.
- فعالیتهای عملی و انجام دادنی موجب تسهیل یادگیری تلفیقی شدند.
- فعالیتهای طراحی شده، خلاقیت و نوآوری را در دانش‌آموزان تقویت کرد.
- در طراحی فعالیتها، تغییر محیط و مکان یادگیری، (داخل و بیرون مدرسه) سبب ایجاد تنوع و ارتقا در یادگیری شد.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

- فعالیتها بهتر اســت با یک موقعیت یادگیری، داستان، مساله‌ای واقعی، شروع شوند تا ایجاد انگیزه شود.
- در طراحی فعالیتها، موکداً مسائل مرتبط با زندگی اکنون دانش‌آموزان مطرح و ارتباط داده شود.
- هرقدر فعالیتهای یاددهی-یادگیری پروژه- محور طراحی شوند، دانش‌آموزان بیشتر به آنها علاقه‌مند می‌شوند.
- در کاربرگهــا، فعالیتی طراحی شــود که دانش‌آموز بتواند اطلاعاتــی را از طریق مصاحبه، مشاهده و ... گردآوری کند.
- ارزشــیابی و ســنجش فعالیتها تا حد ممکن فرایندی و عجین بــا یادگیری و بدون اطلاع دانش‌آموزان باشد.
- قبل از اجرا بهتر است نظر معلمان چند پایه را در زمینه سطح مطلوبیت فعالیت و توان انجام دادن آن از سوی دانش‌آموزان پرسیده و اصلاحات لازم انجام گیرد.
- گروهبندی دانش‌آموزان را می‌توان هم به صورت پایه‌ای و هم بین پایه‌ای انجام داد.

■ بحث و نتیجه‌گیری ■

نتایج پژوهش حاکی از آن اســت که طراحی برنامه آموزش تلفیقــی در حوزه خواندن و مطالعات اجتماعی فاقد موانع جدی است و با محوریت مفاهیم اجتماعی می‌توان امکانهای زیادی را برای تجارب یادگیــری خواندن فراهم کــرد. محدودیتی که در این بخش با آن موجه بودیم از اهداف زبان فارســی عمدتاً بر مهارتهای خواندن و نوشــتن دانش‌آموزان متمرکز بود. شاید در موضوعاتی مانند دستور زبان فارســی تلفیق این موضوعات چالش‌برانگیز باشــد، در حالی که میان موضوعات اخلاقی و مضمونهای اجتماعی داســتانی و مفاهیم اجتماعی درهم تنیدگی ذاتی وجود دارد. همچنین، ارزیابی گروه کانونی از فعالیتها نشــان داد که معیارهای مورد نظر برای طراحی مورد توجه قرار گرفته اســت. اما مهم‌ترین مسئله ارزیابان آن است که اجرای این فعالیتها در موقعیت واقعی مدرسه با مشکلاتی مواجه خواهد بود. از سویی هم، تجربه اجرای یکی از فعالیتها در مدرسه یکی از جذاب‌ترین بخشهای پژوهش بود که شواهد دقیقی از هیجان مثبت دانش‌آموزان به یادگیری و مدرسه را بازنمایی کرد. این شواهد با نتایج پژوهش سلیمانی، سیف‌نراقی، شریعتمداری و نادری (۱۳۸۷) همسوست. آنان نشان دادند که در آموزش تلفیقی دانش‌آموزان از انگیزه و مهارت به‌کارگیری آموخته‌های بیشــتری برخوردارند. در واقع، یکی از اصول و اســتانداردهای تلفیق، ارتباط و پیوند موضوعات درسی به زندگی دانش‌آموزان است که در نتیجه آن به دلیل حل مسائل زندگی پیش روی دانش‌آموزان، احساس مفید بودن مطالب آموخته شده را دارند و در نتیجه به درس و مدرسه علاقه‌مندتر می‌شوند.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

نتایـــج ارزیابی گـــروه کانونی و همچنین دســـتاوردهای یادگیری دانش‌آمـــوزان در اجرای فعالیت نشـــان دادند که یادگیری عمیق در فعالیتهای تلفیقی روی می‌دهد. این یافته نتایج پژوهشـــهای انجام گرفته در حوزه تلفیق را تأیید می‌کنند. از جمله هاشـــم‌زاده(۱۳۹۵) نشـــان داد که دانش‌آموزانی که به روش تلفیقـــی آموزش دیده اند، در یادگیری مطالب موفق‌ترند. همچنین، غیاث‌آبادی فراهانی (۱۳۹۳) نشان داد که دانش‌آموزانی که به شیوه تلفیقی آموزش دیده اند، پیشرفت تحصیلی بهتری دارند. مطالعه وی نشـــان داد که بین آموزش تلفیقی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در علوم و ریاضی رابطه معنادار وجود دارد. رهبر (۱۳۸۹) نیز اشـــاره می‌کند که میزان یادگیری دانش‌آموزان از برنامه درســـی تلفیقی بیشـــتر از یادگیری آنها از برنامه درســـی غیرتلفیقی بوده است. در پژوهش حاضر نیز، آثار و نوشته‌ها و تولیدات دانش‌آموزان نشان دادند که علاوه بر افزایش انگیزه و علاقه به یادگیری در دانش‌آموزان، دروس خواندن و مطالعات اجتماعی آنان نیز رشد و پیشرفت قابل توجهی کرده و شور و شوق و ذوق آنها برای یادگیری افزایش پیدا کرده است و با انگیزه و انرژی فزاینده‌ای در پی انجام دادن مشارکتی فعالیتها بوده اند. همچنین با توجه به انجام دادن فعالیت عملی و مهارتی همانند پیدا کردن جهات جغرافیایی در حیاط دبســـتان بر اساس موقعیت روستا و همچنین ترســـیم دایره و... مهارتهای آنها نیز پیشرفت کرده است.

در جریـــان انجام دادن فعالیتها و با بهره‌گیری از کاربرگهای طراحی شـــده، دانش‌آموزان با واژگان دریافت شده به ســـرودن شعر و نوشتن داستانک پرداختند که این خود فرصتی برای پرورش و تقویت خلاقیـــت و تخیل دانش‌آموزان بود. الله کرمی و زارعی زوارکی (۱۳۹۳) نشـــان داد که آموزش تلفیقی در مقایسه با آموزش سنتی بر افزایش خلاقیت و تفکر انتقـــادی تأثیر بیشـــتری داشـــته است که با پژوهش حاضر همسوست و دانش‌آموزان با تلفیق فارسی و مطالعات توانستند اشعار، داستانک، خاطره و طنزهایی خلاقانه بیافرینند. نعیمی، زارع، هرمزی، شقاقی و کاوه (۱۳۹۱) نیز در مطالعه خود بر اثربخشی تلفیق در مقایســـه با شـــیوه ســـخنرانی در افزایش انگیزه تحصیلی و افزایش رضایت دانشجویان تأکید کرده‌اند. در همین راستا، ملکی (۱۳۸۸) نیز رویکرد آموزش یکپارچه را برای فراگیران جالب‌تر، مفیدتر و برانگیزاننده‌تر از روش ســـنتی دانسته است. همچنین ایکین[1] (۱۹۴۲) عنوان کرده است دانش‌آموزانی که اشـــکال مختلف آموزش یکپارچه را تجربه کرده بودند نســـبت به فـــارغ التحصیلان روش آموزش ســـنتی، در شـــاخصهای موفقیت عملی و اجتماعی، عملکردی کامل‌تر داشته اند. اسدیان نیز به تلفیق درس تربیت بدنی با درس ریاضی و جغرافی پرداخته و اعلام کرده اســـت که تلفیق تأثیری معنادار بر یادگیری شـــناختی و حیطه‌های آن در این دروس داشته است (اسدیان، ۱۳۸۹) که نشان از مؤثر بودن تلفیق میان- رشته‌ای ماده‌های درسی دارد. عملکرد دانش‌آموزان در یادگیری جهات جغرافیایی حاکی از آن بـــود که پیوند میان مفاهیم برای دانش‌آموزان بســـیار جذاب اســـت. در واقع، به کارگیری روش تلفیق سبب شـــبکه‌ای شدن مطالب در ذهن دانش‌آموزان می‌شود و عمق یادگیری را افزایش می‌دهد.

1. Aikin

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

در مطالعه نیک اخلاق (۱۳۸۹) نیز به تأثیرگذار بودن تلفیق بر مواردی همچون افزایش رضایت، علاقه و یادداری مطالب تأکید شده است.

بنابر شـــواهد پژوهش می‌توان استدلال کرد که طراحی فعالیتهای تلفیقی در سطح کنش معلمان امکان‌پذیر اســـت و اگر معلمان شیوه‌های تلفیقی را در کلاسهای خود به درستی به کار ببرند، یادگیری دانش‌آموزان بهتر خواهد شـــد. همچنین، علاوه بر اینکه این دانش‌آموزان در یادگیری دروس عملکردی بهتر خواهند داشـــت، در رشد مهارتهای گوناگون مانند مهارتهای زندگی، مهارتهای ارتباطی، تمایل به کار گروهی، مهارتهای مشارکتی، مهارتهای زبانی، زیبایی‌شناختی و درک هنری نیز موفقیت بیشتری را تجربه خواهند کرد. اما، برای آموزش تلفیقی لازم است آموزگاران (چندپایه) دانش و مهارت لازم را در زمینه تلفیق، روش کار و چگونگی تلفیق محتواهای موضوعات درسی متفاوت یاد بگیرند. البته در جریان اجرا نیز، نیازمند هدایت و راهنمایی و همفکری برای رفع اشکالات احتمالی خواهند بود که در این زمینه راهبران آموزشی و تربیتی می‌توانند نظارت بالینی داشته باشند.

از نتایج جانبی این مطالعه آن بود که در جریان طراحی فعالیتها، ایده‌هایی در مسیر تلفیق شدن در ذهن شـــکل می‌گرفت که حوزه‌هایی بیش از خواندن و مطالعات را در بر می‌گرفت. این حوزه‌ها، شامل فعالیتهای هنری، مهارتهای زندگی، ریاضی، بهداشـــت و تربیـــت بدنی بود. در جریان طراحی فعالیتها، دریچه‌هایی از حوزه‌های دیگر برای تلفیق شدن با موضوع اصلی تلفیق به روی نگارندگان گشوده شد و تجارب بســـیار نابی شکل گرفت، به طوری که می‌توان طی آن علاوه بر مطالعات اجتماعی و خواندن به حوزه‌های دیگری همچون مهارتهای زندگی، ریاضی، تربیت بدنی و هنر نیز پرداخت.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

منابع

REFERENCES

احمدی، پروین. (۱۳۸۸). برنامه درسی میان رشته‌ای. *فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱ (۳)، ۹۷-۱۲۶.

ـــــــــــــــــ . (۱۳۹۰). *طراحی و سازماندهی محتوای برنامه درسی (رویکرد بین رشته‌ای در برنامه درسی تلفیقی)*. تهران: آییژ.

اسدیان، فاطمه. (۱۳۸۹). *تلفیق درس تربیت بدنی با دروس ریاضی و جغرافی*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد تربیت بدنی و علوم ورزشی). دانشگاه رازی کرمانشاه.

اعتمادی‌زاده، هدایت‌اله؛ نصر، احمدرضا و لیاقتدار، محمدجواد. (۱۳۸۸). نگاهی کلی به برنامه درسی میان رشته‌ای. *فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱ (۳) ، ۱۹-۵۳.

الله کرمی، آزاد و زارعی زوارکی، اسماعیل. (۱۳۹۳). مقایسه اثر آموزش تلفیقی با آموزش سنتی بر تفکر انتقادی و شادکامی دانش‌آموزان. *فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۴ (۴) ، ۳۹-۵۷.

بتویی، رسول. (۱۳۸۳). *تبیین اصول و مبانی رویکرد تلفیق و ارزیابی آن در برنامه‌ریزی درسی*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی). دانشگاه بیرجند.

تاکوهاما اسپینوزا، تریسی. (۱۳۹۵). *بهسازی کلاس درس: کاربرد اصول علم ذهن، مغز و تربیت*، ترجمه محمود تلخابی، آزاده بزرگی و لاله صحافی. تهران: انتشارات دانشگاه فرهنگیان. (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۲۰۱۴).

تلخابی، محمود. (۱۳۸۷). برنامه درسی مبتنی بر مغز. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، *۷* (۲۶)، ۱۲۷-۱۵۰.

ـــــــــــــــــ. (۱۳۹۷). *طراحی فعالیتهای یادگیری تلفیقی مبتنی بر اصول آموزش و پرورش شناختی برای دوره دبستان*. گزارش پژوهشی، مؤسسه آموزش عالی علوم شناختی، گروه ذهن، مغز و تربیت، تهران.

تلخابی، محمود؛ صحافی، لاله؛ قاسمپور، عرفانه و رحمتی، زینب (۱۳۹۵). *پروژه‌های یادگیری: فعالیت های بین رشته‌ای زیست محیطی انرژی‌های پاک*. تهران: موسسه فرهنگی و هنری شناخت و تربیت انگاره.

جعفری ثانی، حسین و قربانی، نرگس. (۱۳۸۷). تأثیر تلفیق محتوای چهار بخش اصلی کتاب علوم پایه اول راهنمایی براساس رویکرد سازماندهی تلفیقی (از نوع پروژه) بر پیشرفت تحصیلی و رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر پایه اول راهنمایی. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، *۷* (۲۸)، ۱۵۷- ۱۷۸.

جیکوبز، اچ. (۱۹۸۹). طراحی گزینه‌هایی برای برنامه درسی تلفیقی، ترجمه پروین احمدی، *دانشنامه ایرانی برنامه درسی*، ۱۳۹۲.

دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). *سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، (سند مشهد مقدس)*. تهران: وزارت آموزش و پرورش با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی.

ـــــــــــــــــ . (۱۳۹۰). *مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: وزارت آموزش و پرورش با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی.

رضوی، سیده عصمت. (۱۳۹۵). امکان *اجرای برنامه درسی به شیوه تلفیقی در پایه دوم ابتدایی: مطالعه موردی*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه بیرجند.

رهبر، امیر. (۱۳۸۹). *بررسی تأثیر برنامه درسی تلفیقی و غیر تلفیقی بر یادگیری دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی در درس علوم تجربی با روش قصه گویی*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]

سلیمانی، توران؛ سیف نراقی، مریم؛ شریعتمداری، علی و نادری، عزت الله. (۱۳۸۷). بررسی نقش تلفیق در برنامه‌های درسی پایه اول ابتدایی. *فصل نامه رهبری و مدیریت آموزشی*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، ۲ (۳)، ۱۰۷-۱۲۳.

غیاث آبادی فراهانی، اکرم. (۱۳۹۳). *مقایسه عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه دوره ابتدایی در دروس تلفیقی و مجزا از هم در دو درس ریاضی و علوم در شهرستان تفرش*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی). دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران.

ملکی، حسن. (۱۳۸۸). *برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل)*. مشهد: انتشارات پیام اندیشه.

مهرمحمدی، محمود و احمدی، پروین. (۱۳۸۰). برنامه‌های درسی تلفیقی، رویکردی متفاوت با برنامه‌های درسی موضوع محوری/دیسیپلینی (شیوه سنتی). *فصلنامه علمی ـ پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا(س)*، ۱۱ (۳۹)، ۱۹۹-۲۱۷.

نعیمی حسینی، فخرالزمان؛ زارع، حسین؛ هرمزی، محمود؛ شقاقی، فرهاد و کاوه، محمدحسین. (۱۳۹۱). یادگیری تلفیقی و تأثیر آن بر انگیزه تحصیلی و رضایتمندی دانشجویان. *فناوری آموزش*، ۴ (۱)، ۲۴۵-۲۵۴.

نویدی، احد. (۱۳۹۳). چرایی و چگونگی تلفیق آموزش عمومی و آموزش فنی و حرفه‌ای. *فصلنامه علمی نوآوری‌های آموزشی، ۱۳ (۴)، ۷۸-۹۹.*

نیک اخلاق، رعنا. (۱۳۸۹). *بررسی تأثیر دو الگوی برنامه درسی تلفیقی و سنتی بر یادگیری، یادداری و رضایت دانش‌آموزان سال سوم متوسطه رشته علوم انسانی منطقه دو آموزش و پرورش شهر تهران، با تأکید بر دروس روان‌شناسی و جامعه‌شناسی*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی). دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

نیلی احمدآبادی، محمدرضا. (۱۳۸۷). جایگاه علوم میان رشته‌ای از نظر مباحث علوم تربیتی. *فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱ (۱)، ۱۹-۳۵.

هاشم‌نژاد، طاهره. (۱۳۹۵). *اثر تلفیق برنامه درسی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و اثربخشی مدرسه*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.

Aikin, W. (1942). *The story of the eight-year study*. New York: Harper & Brothers.

Bruner, J. S. (1960). *The process of education.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Drake, S. M., & Burns, R. C. (2004). *Meeting standards through integrated curriculum.* Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Jacobs, H. H. (Ed.) (1989). *Interdisciplinary curriculum design and implementation.* Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Martin-Kniep, G. O., Fiege, D. M., & Soodak, L. C. (1995). Curriculum integration: An expanded view of an abused idea. *Journal of Curriculum and Supervision*, *10*(3), 227-249.

Shoemaker, B. J. E. (1991). Education 2000 integrated Curriculum. *Phi Delta Kappan*, *72*(10), 793-797.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-23]